

Yrjö Engeström — Ritva Engeström: Siivoustyön hallinta ja työntekijöiden laadullinen koulutustarve. ServiSystems Oy, Helsinki 1984, 230 s.

Tähänastisten siivoustyötä koskevien tutkimusten perusongelmana ja -rajoituksena on ollut niitä tiedottomasti hallitseva käsityömäisen kotisiivouksen näkökulma. Itsetäänselviä siivouksen laatuksiteereitä ovat olleet välitön ja näkyvä ulkoinen puhtaus, siisteys sekä pintojen kiilto. Tämä näkökulma on Engeströmiä mielestä antanut tutkijoille ja kokemustensa kuvaajille silmälasit, joiden läpi nähtynä nykyinen tilojen toimivuutta ja siivouksen taloudellisuutta korostava kehityssuunta on yksinkertaisesti siivouksen huononemista. Aikaisemmissa tutkimuksissa on myös tutkittu työsuorituksia tai haastateltu siivoojia lähinnä rationalisoinnin näkökulmasta. Sanojen ja työsuoritusten välisiä yhteyksiä ei juurikaan ole aikaisemmin tutkittu.

Engeströmiä tutkimuksen lähtökohtana on kehittävän työntutkimuksen näkökulma. Sen mukaan siivoustyö nähdään kehittyvänä, sisäisesti ristiriitaisena ja jatkuvasti muovautuvana toimintana. Eräänä tutkimuksen tavoitteena on uusien kehitysmahdollisuuksien paljastaminen erittelemällä siivoustyön muuttumista historiallisesti ja sen kautta kehittää työntekijöissä kykyä käsittää työprosessinsa kokonaisuutena ja vaikuttaa sen muovautumiseen. Metodologian mukaisesti lähdetään liikkeelle siitä perusoivalluksesta, että työntekijät, työvälineet, työn kohde ja työn tulos ovat keskinäisessä riippuvuus- ja vuorovaikutussuhteessa, jossa ihminen ei ainoastaan käytä annettuja työvälineitä (teorioita, suunnittelu- ja tötaitoa, tietoa siivousvälineistä ja -aineista, materiaaleista), vaan kehittää niitä ja koko työprosessia kehittämällä itseään. Työprosessi on jatkuvassa muu-

toistilassa.

Sisällöllisesti ja tutkimuksellisesti **Siivoustyön hallinta -kirja** voidaan jakaa useisiin eri osiin, mutta käytännön siivoustyöstä vastaava lukija löytää kirjasta kolme pääjaksoa: siivoustyön historiallinen analyysi, empiirinen tutkimus ja tulosten tarkastelu sekä johtopäätökset ja ohjeet mm. siivousalan koulutuksen suunnittelijoille.

Historiallisessa analyysissä on selvitetty siivoustyön historiallisten kehitystyyppien muovautumista siivoustyön yhteiskunnallistumisen ja teknologisen kehityksen aiheuttamien työprosessien sisäisten muutosten ns. kantavien ristiriitojen kautta. Siivoustyö jaetaan historiallisesti neljään kehitysvaiheeseen: käsityömäinen kotisiivous, rationalisoitu siivoustyö, humanisoitu siivoustyö ja tietoisesti hallittu siivoustyö. Vanhimpaan kehitystyyppiin, käsityömäiseen kotisiivoukseen liittyy joukko satunnaisia ajattelu- ja toimintamalleja, jotka siirtyvät sukupolvelta toiselle käytännön esimerkin kautta, ei tietoisesta oppimisesta. Ehdoton, näkyvä puhtaus on vielä monen työntekijän työtä ohjaava ihanne, ja väistämättömässä ristiriidassa nykyisen siivouksen luonteen kanssa.

Rationalisoitu siivoustyö toi mukanaan menetelmä- ja aikastandardit sekä käsitteet tarkoituksenmukainen siivous ja puhtaustasoluokitukset. Rationalisoinnin myötä siivoojien koulutustarve lisääntyi. Koulutus painottui ja on painottunut tähän päivään saakka työvälineiden ja puhdistusaineiden tunnistamiseen ja työmenetelmien opettelemiseen vakiokaavan mukaisina suorituksina, yksittäisinä temppuina, joiden soveltaminen muuttuvissa tilanteissa on ollut ongelmallista. Tutkijat näkevät kaikkinaisesta, työvälineiden, tuotoksen laadun ja työvoiman kehittymisestä huolimatta rationalisoidun siivoustyön tietoisena kehittelyn pääkohteena kuitenkin vain työn mitoituksen.

Tutkijoiden mukaan siivoustyön humanisointipyrkimykset ovat toistaiseksi niukkoja ja epäyhtenäisiä. Jonkinlaisia humanisoinnin ituja nähdään kuitenkin esiintyvän työn fyysisen kuormittavuuteen ja työsuojeluun liittyvien korjaus- ja ennaltaehkäisytoimenpiteiden muodossa.

Vallitsevan rationalisoidun siivoustyötyypin ristiriidat pelkistyvät tutkimuksen mukaan paljolti kysymykseen laadusta, mikä taas kietoutuu kiinteästi yhteen työvoimavälineen, vaihtuvuuden, motivaatio-ongelmien ja työn arvostuksen kanssa. Tutkijat pohtivat siivoustyön laatuasokäsitteen muuttumisen syitä ja keinoja selvittää muutospaineista. Pelkät koneet, käsityövälineet ja menetelmät ja aikastandardeihin perustuvat työohjeet eivät enää riitä. Tulevaisuuden siivoojan tärkeimpiä työvälineitä ovat laadunohjaus- ja suunnittelu-järjestelmät. Ilman niiden hallintaa ja yhteistoiminnallista käyttöä sekä kehittelyä siivoustyön laatuksiteestä lähtevä itsenäinen päätöksenteko käytännön työtilanteissa tuskin onnistuu. Yhteistoiminnallinen työskentely siivoojien sekä siivoojien, työnjohtojen ja suunnittelijoiden välillä on välttämätöntä. Edellä kuvattua uutta siivoustyön kehitystyyppiä tutkijat nimittävät tietoisesti hallituksi siivoustyöksi. Se edustaa siivoustyön lähikehityksen vyyhyä siinä mielessä, että nykyisen rationalisoidun siivoustyötyypin sisäiset ristiriidat ovat jo nähtävissä sen välttämättöminä perusaineksina.

Tutkijat ovat mielestämme ansiokkaasti analysoineet siivoustyön historiallisia vaiheita ja löytäneet niiden tyypillisimmät piirteet ja ristiriidat. Tämän tyyppistä systematisoitua esitystapaa ei siivousalan tutkimuksissa ole aikaisemmin esiintynyt. Ehkä juuri siksi kirjan tämä osa antaa käytännön siivoustyön parissa pitkään työskennelleille aivan uusia näkemyksiä ja rakennusaineita kehitystyöhön. Mie

lestämme tutkijat ovat kuitenkin nähneet nykyisen siivousalan kehitysvaiheen liian suppeasti lähes pelkästään rationalisoituna tyyppinä. Lieneekö syynä se, että tutkimus on tehty yksityisessä siivousalan yrityksessä?

Kirjan luvusta neljä lähtien tarkennetaan tietoisesti hallitun siivoustyön kuvaa ja eritellään sen olemassa oloa empiirisen tutkimuksen kautta. Teemahaastattelun avulla on pyritty selvittämään siivoojien käsityksiä ja ajattelumalleja työn hallinnan kolmella ylimmällä tasolla: yleisen elämäntilanteen ja työhön suhtautumisen tasolla, koko siivoustyöhön ja organisaatioon suhtautumisen tasolla sekä omaan tehtäväkokonaisuuteen suhtautumisen tasolla. Tyypillisten osasuoritusten hallinnan tasoa tutkittaessa käytettiin siivousalalle uutta menetelmää; työsuorituksia kuvanauhoitettiin ja työntekijä itse analysoi ne. Tämä ns. stimulated recall-menetelmä osoitti selvästi, miten suoritusten takana olevan periaatteen tiedostaminen on vahvasa yhteydessä itse suoritusten virheettömyyden toteuttamiseen. Kuvanauhan analysointi osoitti myös, että tavanomainen tapa opettaa ja opastaa työntekijöitä, antamalla vaiheistettuja, algoritmin tyyppi-

siä suoritusohjeita ilman perusteluja, selvittämättä, miksi ja minkä periaatteen nojalla on meneteltävä juuri määrättyllä tavalla, näyttää riittämättömältä. Vaikkakin kaikki tutkijoiden tekemät johtopäätökset eivät täysin vastaa omia käsityksiämme, pidämme tutkimuksen tätä osaa historiallisen analyysin ohella kirjan mielenkiintoisimpana jaksona. Se on jo nyt antanut virikkeitä pienimuotoisiin uudentyyppisiin koulutuskokeiluihin.

Yhtenä tutkimuksen kunnianhimoisena lähtökohtaongelmana oli, millä tavoin työn hallinnan eri tasot ovat yhteydessä keskenään ja missä määrin ylempien tasojen ajattelu- ja toimintamallit säätelivät alempia tasoja. Näitä seikkoja on tutkittu korrelaatio- ja faktorianalyysin. Itse tilastolliseen käsittelyyn emme halua puuttua, koska emme ole sen alan asiantuntijoita. Yllättävän rohkeasti tutkijat kuitenkin toteavat saatujen tulosten ”antavan selvästi suuntaa jatkotutkimuksille”. Mielestämme tutkimuksen tämän jakson tuloksia ei voida pitää edes viitteellisinä, sillä niihin liittyy niin paljon varauksia mm. aineiston pienuudesta ja uusien työntekijöiden pohjakoulutuksesta ja elämäntilanteesta johtuen.

Mahdollinen jatkotutkimus on todellakin tarpeen.

Kokonaisuudessaan Engeströmiä tutkimus tuo esiin uuden ja kiinnostavan tavan lähestyä siivoustyötä ja se antaa käytännön siivoustyöstä vastaaville runsaasti virikkeitä alan kehittämiseen. Koulutuksen suunnittelijoille ja kouluttajille Siivoustyön hallinta -kirja antaa viitteitä siitä, mihin suuntaan siivoojien ja työnjohdon koulutusta olisi kehitettävä. Tiedostamattomat kotisiivouksen mallit tekevät monien osatehtävien suorittamisen laitossiivouksessa hankalaksi ja antaa siivoojalle tunteen, ettei hän tee työtään tarpeeksi hyvin. Kotisiivouksen malliin liittyy kiinteästi myöskin muutosvastarinta. Kumpaankaan ongelmaan ei tutkimuksen valossa koulutuksella voida vaikuttaa suoranaisesti ja välittömästi, vaan työntekijät saatetaan tietoisesti erittelemään omia ajattelu- ja toimintamallejaan ja sitä kautta omaa työtään. Koulutuksen yleistavoitteena olisikin siis tietoisesti hallitun työtyypin mukaisen työorientaation kehittäminen.

*Tuija Lehtonen
Arja Wilkman*